

פרשת ואתחנן

סדר תפילה

מתפילתו של משה לומדים הגמרא, הרמב"ם³³ וה"שולחן ערוך³⁴, הוראות לסדרי התפילה והלכותיה. הוראה ממקור אלוהי³⁵ אין נגישים לכל תפילה, לכל תחינה: קודם, הכלל - תפילה מתוך דברי תורה³⁶. קריאת-שמע ואחר-כך שמונה-עשרה³⁷.

ומכאן אנו למדים עוד סדר: "לעולם יסדר אדם שבתו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך יתפלל"³⁴. לפני הבקשות שהן גוף התפילה, יש להקדים שבחו של מקום. יוצא ששלוש הברכות הראשונות הן שבח, אחר-כך ישגן בקשות, תפילות, ובסוף - שלוש אחרונות של הודיה³⁸. הסדר הזה הוא הגיוני, ואין לטעות ולחשוב שבדברים הגדולים אין הגיון. קודם יש לגשת אל רבוננו-של-עולם, ולהכיר בפני מי עומדים, ומתוך-כך יש מקום למשאלותינו. ובסוף, ישר והגון הוא להודות. וכל הסדר הזה נלמד ממש.

הלכות תלמוד תורה

כמו שהכלל הגדול המופיע בפרשת "יתרו" מתפרט בפרשות "משפטים" ו"קדושים", כך הענין הכללי-ישראלי שבפרשת "דברים", מתפרט בפרשת "ואתחנן". אבל עכשיו ההתפרטות היא מתוך מקור חינוכי ישראלי, מתוך מציאות האדם מישראל, האדם המדבר: תורה ותפילה. קודם נפגשנו בתפילה. אמנם "מסיר אנו משמע תורה, גם תפלתו תועבה"³⁹, ולכן עכשיו אנו נפגשים בתלמוד תורה והלכותיה: "ראה למדתי אתכם"⁴⁰. "מה אני בחנם, אף אתם בחנם"⁴¹.

"כי מי גוי גדול"

התפילה והתורה הן התפרטות של סגולת ישראל. וסגולה זו מתחילה מאברהם אבינו, "ואעשך לגוי גדול"⁴². אברהם אבינו הוא התחלה חדשה בהיסטוריה, כדברי הרמב"ם: "שנולד עמודות של עולם - והוא אברהם אבינו"⁴². ומה החדוש? הופעת גוי גדול, גוי קדוש⁴³, ולא רק יחידים. יחידים קדושים ישנם גם באומות-העולם⁴⁴, ו"בכל מקום מקטר ומגשר לשמי"⁴⁵. אבל ענינו הוא קדושת

הכלל, כדברי קודשם של "הכוורי" והמהר"ל⁴⁶. ועכשיו מתגלה ומתפרט הגוי הגדול: "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו, כד' אלהינו בכל קראנו אליו"⁴⁷. במה גדולתו? בתפילה. "ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום"⁴⁸. במה גדולתו? בתורה, חוקים ומשפטים⁴⁹.

חוקים ומשפטים

מופיעים פה שני צדדים של מצוות ד': חוקים ומשפטים⁵⁰. משפט, ענינו סדר, "משפט הנער ומעשהו"⁵¹. סדרים שבין אדם לחבירו, המובנים על-פי ההיגיון האנושי. אבל חוקה היא מצד המלך, "חקה חקתי, גזרה גזרתי"⁵², היא דבר

אבסולוטי, אלוהי, אבסטרקטי. שני צדדים של שלמות התורה. פה מדובר על קידוש השם הגדול בעיני העמים, כשהם נפגשים במצוות התורה, והיה אפשר לומר שדווקא כשיתגלו בפניהם סדרי המשפטים, אז יאמרו: "כי מי גוי גדול", "עם חכם ונבון". אבל לא כך כתוב. בקשר לקידוש השם הגדול הזה, מתחילים רק חוקים: "ושמרתם ועשיתם, כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, אשר ישמעון את כל החקים האלה, ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה"⁵³. דווקא הצד הפנימי שבתורה, נשמת התורה, גנוי תורה, המיוחד לישראל, הוא הגורם לקידוש השם הגדול בפני העמים⁵⁴. וגם ההופעה הזו של ישראל לעיני הגוים שייכת לקוממיות הממשית של ישראל בארצו, המתבארת בפרשת "ואתחנן".

קבלת עול מלכות שמים וקבלת עול מצוות

התפרטות זו של תורה צריכה להיות מתוך קבלת עול מלכות שמים⁵⁵ בשלמותה, שבפרשה הראשונה של "שמע", כדברי רבי יהושע בן קרחה: "למה קדמה 'שמע' לזוהיה אם שמע? אלא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה, ואחר כך"

יקבל עליו עול מצוות⁵⁷. קיום תרי"ג מצוות צריך להיות מתוך קבלת עול מלכות שמים, מתוך אמונה.

זאת לא כמו נוסחאות על פיהן היהדות היא "דת פרקטית", דת של מעשים גרידא⁵⁸, מה שמאפשר צמיחת "פרומא אפיקורסים", אפיקורסים מקיימי מצוות.

"ואתם הדבקים בד' אלהיכם חיים בלכם חיים"

"ואתם הדבקים בד' אלהיכם חיים בלכם חיים", דבקות הוא הביטוי החרף והעמוק ביותר של חסידות וקדושה אלוהית. הסופרים המכונים מודרנים כותבים: א. נכון שבדקות היא דבר יפה מאוד ומעניין מאוד, אבל היא מידה למעלה מן החיים, עילאיות. האם החיים הממשיים והחברתיים שייכים לזה? האם יתכן שכל החיים יהיו דבקות וקודש קדשים? אין אפשר לדרוש זאת?

ב. בסגנון אחר: דבקות היא דבר חשוב מאוד. כל הכבוד! אך האם אפשר לדרוש זאת מכולם? אפשר לדרוש זאת מיחידים, צדיקי עולם, גדולי עולם, האם

הסדר האמיתי הוא קיום מצוות מתוך אמונה. ואברהם אבינו, יסוד האמונה, הכיר את בוראו⁵⁹. וענינו אמונה ודבקות בד'⁶⁰. וכן כתוב: "דע את אלהי אביך ועבדהו"⁶¹. קודם דעהו, ומתוך-כך עבדהו⁶².

לפעמים יש מצוות שיש ערך להתרגלות להן לפני כן, אבל כל אלה הם פרטי חינוך במצבים מיוחדים; אבל הסדר האמיתי הוא שמתוך תוקף של אמונה, מתוך לימוד תורה מן השמים יופיע קיום תרי"ג מצוות לפרטיהן ודקדוקיהן⁶³. תלמוד תורה הוא כנגד כל המצוות וכולל אותן⁶⁴. הסדר הוא מ"דברים" ל"ואתחנן" - מ"שמע" ל"זוהיה אם שמע".

"רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל"

על-פיזה אפשר להבין את המשנה שמנהג ישראל לאומרה אחרי הלימוד לפני קדיש דרבנן⁶⁵. "רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות. שנאמר⁶⁶: 'ד' חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר'⁶⁷. ויש להבין למה זכתה היא לסיים כל לימוד.

רבי חנניא מלמד דבר מה של תורה שבעל-פה ומקשר אותו לתורה שבכתב, לנביאים, לישיעהו, על-ידי הביטוי "שנאמר". אם נתבונן, נראה שיש התאמה מדוייקת ונפלאה בין כל מלה ומלה שבתורה שבעל-פה לאלו שבתורה שבכתב. לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד⁶⁸. לשון תורה לפי מדרגתה, ולשון חכמים לפי מדרגתה. יש הבחנה, וכמובן הבחנה אינה פירו. המקרא השמימי מתגלה

למטה בלשון חכמים ומתקשר על-ידי הביטוי "שנאמר" - ומתוך השוואה מדוייקת אפשר להיפגש בהבחנה בין תורה שבכתב לבין תורה שבעל-פה.

"רצה הקדוש ברוך הוא" לעומת "ד' חפץ". ואין להיבהל, שאף בשמות ד', אף בגילוי שכינה של שמות ד', ישנן דרגות. בחומש לא נמצא השם "הקדוש-ברוך-הוא". שם זה הוא לשון חכמים, כמו "הרחמן" שבברכת המזון, וכמו "המקום"⁶⁹ שבהגדה של פסח, "ברוך המקום"⁷⁰, ברוך הוא⁷¹. לעומת ד' שבמקרא - "הקדוש-ברוך-הוא", זה הבורא שמתגלה בנבואים⁷². זה ביטוי של שם שמים במידה מוקטנת, המופיעה בסדרי הכריאה.

"חפץ" לעומת "רצה". יש חקירות רבות בקשר למילים נרדפות. וכן המלבי"ם מבאר חילוקים בין חפץ לרצון⁷³. המשותף להם הוא מצב פסיכולוגי דק, מצב נפשי עדין. אמנם למלה חפץ יש מובן של דבר מסויים, כגון בגמרא מועד קטן שמחלקת בין חפצי שמים לחפצים אנושיים גשמיים⁷⁴. החפץ פונה יותר אל הממשיות, הוא רצון מגובש, עובדתי, ריאלי. לכן הוא יותר גדול ואדיר. אצל רבי חנניא "רצה", ואצל ישיעהו הנביא "חפץ". חפץ הוא יותר מרצון, הכח הפנימי שלו יותר גדול, שכבר נעשה לחפץ.

ההמשך: "לזכות את ישראל" לעומת "למען צדקו". יש לזכות את ישראל, להרבות זכות של התעלות והתרוממות רוחנית. ובשביל זה יש צורך במהלך

היסטורי של ריבוי תורה ומצוות. "למען צדקו", צדקו של מי? אם נעייין בפסוקים שלפני כן ושאתחרי-כן, על-פי שיטה אמיתית של קריאה בתנ"ך, נראה שמדובר על "עבדי"⁷⁵, על "עם כוזב ושסוי"⁷⁶, על המצב של עם ישראל בגלות, שהוא 90 הגושה של כל פרק זה. ובאמצע: "ד' חפץ למען צדקו", למען צדקו של ישראל⁷⁷. יש להצדיק את ישראל, בלשון חכמים, לזכותו, כמו "והצדיקו את הצדיק"⁷⁸, שהכוונה לזכות את הצדיק⁷⁹. וכן לגבי אברהם אבינו "ויחשבה לו צדקה"⁸⁰, ובתרגום: "לזכו"⁸¹. שניהם אותו ענין, אבל תוקף הדיבור העליוני של לשון מקרא, "צדק", מתפרט בביטוי יותר קטן של תורה שבעל-פה: "זכות".

ועוד. "לפיכך הרבה להם תורה ומצוות" לעומת "יגדיל תורה ויאדיר". כאן בולטת במיוחד גדולתו של ישיעהו: "יגדיל", לעומת התפרטותו של רבי חנניא: "הרבה". כפי שאמרנו, ריבוי המצוות הן ההתפרטות של התורה, של המקור הנשמתי האלוהי של קבלת עול מלכות שמים. לכן בלשון תורה שבכתב די לומר "תורה", הכוללת את כל המצוות, אבל בלשון תורה שבעל-פה יש צורך לפרט "תורה ומצוות". המקור הוא "תורה" בגדלות איכותית, והיא מתגלה ב"תורה ומצוות" בריבוי כמותי. והם שני צדדים⁸² של "תורת ד' תמימה"⁸³.

אפשר לחשוב שכולם יהיו כאלה?

ג. נוסח שלישי: האם זה אפשרי עכשיו, בחיים האלה? לעתיד לבוא אולי נזכה להתחדשות מיוחדת, אך לא עכשיו.

אך כל הטיעונים האלה הם קטנות ופיתוי היצר. הפסוק אומר:

א. 'ואתם הדבקים בד' אלהיכם חיים!' בחיים הממשיים-החברתיים-הפוליטיים! בחיים שלכם ממש.

ב. מחוץ לחברה? חס ושלום! 'כלכם!' לדחות זאת לעתיד לבוא? לא! 'היום'.

הדבקות האלוהית צריכה להתגלות בחיים ובכולכם והיום, בממשות של היום.

זה התוכן של הדברים כאן, במילים שונות.

מתוך שיחת רבינו, מס' 57, התגלות ד' בטבע, אורות, ישראל ותחינתו,